

Anadolu'da İnanışların ve Geleneklerin Doğa Korunması Açısından Önemi Üzerine Örnekler

*Instances on the Importance of the Anatolian Beliefs and Customs on the
Preservation of Nature*

İhsan BULUT

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü
ibulut@atauni.edu.tr

ÖZET

Yaşamın her alanında inanış ve kültürün etkilerini görmek mümkündür. Bunlardan önemli bir bölümü de inanç ve geleneklerin doğa korunması üzerinedir. Antik çağ düşünce sistemi içinde de bu örnekleri bulmak mümkündür. Ülkemiz bu konuda ilginç örneklere sahiptir. Bunun nedeni kültürel zenginliktir. Bu makale örnek bir Kültür Coğrafyası araştırması olarak hazırlanmıştır. Yerleşme, nüfus, ekonomik faaliyetler ve toplumsal yaşamın çeşitli konuları üzerinde olduğu kadar, doğal yaşam ve yapılar ile bunların korunması üzerinde de kültürel yaklaşımların büyük önemi vardır. Hemen her inanışta doğa kutsal ve üretken sayılmış, dinlerin pek çoğunda doğal güçlere tapınma motifleri yer almış, doğal kaynakların temiz tutulması ve korunmasına önem verilmiştir. Bu konuda adeta dini inanışlar ve gelenek ve görenekler birbiriyle yarışmış hatta iç içe geçmiş durumdadır. Bu çalışmamızda da din ve geleneğin etkileriyle doğa korunması konusunda açık birkaç örnek ele alınacaktır. Mikro örneklerden hareketle ülkemiz genelinde daha çarpıcı örneklerin çıkarılması bakımından bu çalışma alanımızda bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Çalışmamızda Yozgat, Tokat illerindeki kutsal mekân özelliği ile tanınan ziyaret yerleri ile ülkemizin hemen her yöresine dağılmış birkaç adak ve dilek ağacı örnekleri konu edilmiştir.

*Anahtar Kelimeler:*Anadolu, gelenek, inanış, Sorgun, Durali Dayılı Köyü, Niksar, Ormancık Köyü, adak ağacı, dilek ağacı, yadır, ziyaret

ABSTRACT

It is possible to distinguish the impact of beliefs and customs in every field of life. A substantial part of such impact could be observed with regard to the preservation of nature. Such instances could also be found in the ancient thought systems. Turkey (our country) has interesting instances that exemplify such impact, the reason of which is our cultural wealth. This essay has been prepared as an exemplary research in Cultural Geography. Cultural approaches have a great importance on settlement, population, economic facilities and various issues regarding the social life as well as on natural life and structures and their preservation. In almost all the belief systems, nature has been deemed holy and reproductive, and in most of the religions, motifs on worshipping natural forces have been abundant in addition to the fact that it has been important to keep the natural resources clean and preserve them. Religious beliefs, customs and traditions seem to be intermingled with regard to this issue. In this study, a few instances on the preservation of nature through the impact of religion and customs will be examined. This study has the quality of being a forerunner in this field as it provides relatively more striking instances from Turkey (our country) based on

micro-examples. This study deals with the places in Yozgat and Tokat that receive visits due to their reputation as holy spaces and with a few instances of wish trees which are to be found in almost all the regions of Turkey.

Keywords: Anatolia, custom, belief, Sorgun, Durali Dayili village, Niksar, Ormancik village, wish tree, holy tombs, visit

Bu makale örnek bir kültür coğrafyası araştırması olarak tasarlanmıştır. Yerleşme, nüfus, ekonomik faaliyetler ve toplumsal yaşamın çeşitli konuları üzerinde olduğu kadar, doğal yaşam ve yapılar ile bunların korunması üzerinde de kültürel yaklaşımların büyük önemi vardır. Hemen her inanışta doğa kutsal ve üretken sayılmış, dinlerin pek çoğunda doğal güçlere tapınma motifleri yer almış, doğal kaynakların temiz tutulması ve korunmasına önem verilmiştir. Bu konuda adeta dini inanışlar ve gelenek ve görenekler iç içe geçmiş durumdadır.

Türk-İslam âleminde veli kabirleri ve makamları, halkın daima saygı duyduğu, ziyaret ettiği, orada bulunan zatın ruhaniyetinden istifade ettiği yerler olmuştur. Bunlara sadece veli değil, gazi unvanlı şahısların türbeleri de dâhildir. Hayattayken hal ve hareketleriyle insanlara örnek olan, onların dertleriyle dertlenen, Allah rızasını kazanmış mübarek kimseler olarak bilinen veliler, gün olmuş nasihat ve tavsiyeleriyle padişahlara dahi yardım etmişlerdir. ¹ Yüzyılların hatta bin yılların öğrettiği bu kültürel motifler bütün eski Osmanlı topraklarının muhtelif yerlerinde yalnız Müslümanlarca değil, fakat Hıristiyanlarca da kutsal sayılan ve önünde ırk, dil, din ayırımı yapmadan şefaahat dilenilen bir çok ziyaretgahların ve din ulularının mevcudiyeti de, bu ülkede muhtelif kültürlerin yüzyıllardan beri temas halinde bulunması ve kaynaşmasıyla ilgili olarak maziden intikal eden bir tarihi ve kültürel miras olarak değerlendirilmektedir².

Bu çalışmamızda da din ve geleneğin etkileriyle doğa korunması konusunda açık birkaç örnek ele alınacaktır. Mikro örneklerden hareketle ülkemiz genelinde daha çarpıcı örneklerin çıkarılması bakımından bu çalışma alanımızda bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Çalışmamızda Yozgat ve Tokat illerindeki kutsal mekân özelliği ile tanınan ziyaret yerleri ile ülkemizin hemen her yöresine dağılmış adak ve dilek ağacı örnekleri konu edilmiştir.

Türk Dünyasının tamamında Tanrı katında muteber olduğuna inanılan ve kutsallık atfedilen kişilere ve onlara ait olduğuna inanılan mezarlara, türbelere ve yatırların defnedildiklerine inanılan mekânlar(mezar, yatır, türbe, tekke) Türkler tarafından sürekli ziyaret edilmiş, pek çok dilek ya da dua bu mezarların yanı başında Tanrı'ya iletilmiştir. Türkler arasında ermiş sıfatına sahip kişilerin yattıkları

kutsal mekânlar da Tanrı'ya ulaşmada önemli araçlardan biri kabul edilmektedir. Türkler arasında derlenen, mübarek zatların defnedildikleri kutsal mekânlarla ilgili örneklerin hepsinde kutsal ağaçlardan söz edilmekte, bu ağaçların koyu gölgeli, kaba ağaçlar olduğuna dikkat edilmiştir. Yatır başlarında bulunan kutsal ağaçlara herhangi bir zarar verilmemekte, zarar verenlerin de çok geçmeden ölüp gideceklerine inanılmaktadır. Hatta bu ağaçlardan bir dal parçası bile koparıldığında ağacın götürülen dal parçası geri getirilene kadar o kişiyi rahat bırakmadığı da rivayetler arasındadır. Bu tür bölgelerdeki ağaçlara dokunulmayarak tanrı kutunun bölgeyi terk etmemesi beklenir. Türk geleneğinde her mezarın başına bir ağaç dikilir ve eğer dikilen bu ağaç yeşerir, göğe doğru uzanırsa mezarda yatan kişinin mekânının Tanrı katı olacağına inanılır. Mezarların başına ya da mezarlıklara dikilen ağaçlar, kavak gibi yapraklarını dökmeyen gölgeli, meyvesiz ağaçlardır. Kutsalı temsil eden kutsal ağaçlar, ruhları cennete ve cehenneme götüre bilme gücüne sahiptirler. Türklük âlemi, kutsal ağaçlar vasıtasıyla ölen atalarının, yakınlarının ruhlarının tanrı katına çıkmasını arzulamış, onun için de her mezarın başına ağaç dikmiş, mezar başına ya da mezarlığa dikilen ağaç Hayat Ağacını sembolize etmiştir ve mezarda yatanın da bu ağaç vasıtasıyla sonsuzluğu yakalaması istenmiştir. Eski Türk geleneğinde Tanrı'nın uçmağına varan hakanların cenazeleri bir süreliğine kutsal ağaçlara asılır ve ondan sonra da doruğu Tanrı katına, yani cennete ulaşan kutsal dağların tepesine defnedilirdi.³

Kutsiyetine inanılmış belirli bir ağaç yoktur. Ceviz ağacının gölgesinde yatılmaz, cinsi ne olursa olsun mezarlıktan ağaç kesilmez, ağaç dikilmesi büyük sevaptır. Türbe adak ve dilek yerlerinin ağaçlarına dokunulur, mezarların ağaçlarına dokunulmaz. Meyveleri varsa, meyveleri yenmez⁴. Adak yerlerinin şahsiyeti, tarihi açık olarak bilinenler yanında, mazisi pek bilinmeyen, haklarındaki bilgi rivayetlere dayananlar da vardır. Dua etmek, ölüleri, evliya bilinen kimseleri örnek ahlakları yönüyle yad etmek için, sırf ziyaret kastiyle gidildiği gibi: Her türlü murat, dilek ve niyet, çocuğu olmak, kolay doğum yapmak, çocuğu yaşamak, sütünü artırmak, kısmeti açılmak, evlenebilmek, hastalıktan kurtulmak, huysuz, yaramaz ve aksi çocukları uslandırmak, kayıp eşyayı bulmak ve bulunmasını istemek, sevgi elde etmek kastiyle de gidilir. Bunların olması için oruç, kurban, süpürge, horoz,; fakir doyurmak, sadaka vermek; helva, lokma dağıtmak, çocuğun adını vermek gibi adaklarda bulunulur. Adak yerleri gibi, oralarda bulunan su, ağaç vb.de

kutsal sayılmaktadır. Adak yerlerindeki ağaçlara, dert ve sıkıntılardan kurtulmak için veya belli bir niyetle bez bağlanmaktadır. Bazı yerlerde, ağaca bez parçaları bağlandıktan sonra, ağacın dibine para ve taş atılır. Bu ağaçlar kesilmez, başka yere götürülmez ve yakılmaz. Ancak bulunduğu yerde yakılmasında bir mahzur görülmez. Bu yasaklara uymayanların çarpılacağına, sakat kalacağına, başına bir kaza geleceğine veya öleceğine inanılır. Bu tür ağaçların kurumaları, halkın dertlerini yüklenmelerine, bu dert ve ıstıraplara dayanamamalarına bağlanır. Adak yerlerinin yanındaki çeşme veya suların şifalı olduğuna inanılır ve bu maksatla oralarda yıkanıldığı da bilinir.⁵⁶⁷ Bu gelenek benzer şekillerde ünlü yazarlarımızın hikâyelerine de konu olmuştur⁸. Hatta benzer gelenekler bez bağlama dilek dileme şeklinde Kore'de⁹ ve Gürcistan'da da¹⁰ görülmektedir.

Bazı yörelerde ormanları korumak için yaygın bir gelenek yatır ve ziyaret gibi alanların ağaçları kesilip tahrip edildiğinde, tahrip edenin felakete uğrayacağı yaygın inancı aslında ormanların korunmasına geçmiş neslin verdiği önemin günümüze bir yansımasıdır. Bu anlamda adak ağacı inancının da bazı ender türlerin örneklerinin yok edilmekten korunarak, günümüze kadar ulaşmasına yol açtığı görülmektedir. Örneğin Sorgun İlçesi Durali Dayılı Köyü Ziyaret Tepesindeki palamut meşesi mesceresinde olduğu gibi.

Yozgat İli'nde Yerköy İlçesi Haciosmanlı köyünde Tüllüce Dede'nin ağaç kesen kadınların çocuklarının tüylü doğduğu, Şefaati İlçesi Erkekli köyündeki Dede çevresindeki koruluktan ağaç kestirmedeği, Merkez İlçe Vasfibey köyündeki karaağaçlar, Sorgun İlçesi Eymir kasabası ormanlarında kadınların kayalara bezenmiş, dal budak salmış, yaz kış yeşil kalan sarmaşıklara bez bağlamaları ilgi çekici örneklerdir. Merkez İlçe Büyükçatma Köyü'nde Erzurum ve Kars yöresinden gelerek yerleşen göçmenlerin köy meydanındaki meşe ağacını kutsal sayması, Sorgun İlçesi Gümüşkavak köyündeki köye adını veren kutsal kavak ağacı, merkez Çadırardıç köyünün adını ulu ardıçtan alması ve Kadışehri İlçesi Üçağaç köyüne adını veren ağaçlar gibi kutsanan ağaç örnekleri de vardır¹¹.

Durali Baba Ziyareti

Yozgat İli'nin Sorgun İlçesinin Çiğdemli Belediye örgütüne bağlı Duralidayılı Köyü ilçe merkezine 10 km mesafede 70 haneli olup, Ziyaret Tepenin kuzeydoğu eteklerinde kurulmuştur. Köyün kuzeybatısı 5000 da.lık ve yaklaşık 5000 üyelik asırlık palamut meşesi(Quercus ithaburensis) ağaçlarından oluşan meşe korusu ve ziyaret tepesi ile

çevrilidir.

Orman işletme müdürlüğünce dikenli tellerle çevrilmiş olan koru alanı bu güne kadar inanışlar ve efsaneler sonucu kendi kendini korumuştur. Korumaya alınan alan tamamen meşeyle örtülü olmayıp müdürlükçe karaçam(Pinus nigra) ve mahlep(Cerasus mahalleb) dikilen ağaçlandırma alanları halindedir. Meşe yetiştirme alanı olmasına rağmen meşe dikilmemesinin sebebi ise meşenin bu bölgede kendiliğinden gençleşebilmesidir. Olgunlaşan palamutlar koruma alanında kuşlar ve koyunlar tarafından yakın çevreye taşınmakta ve çimlenmektedir (Şekil 1, Fotoğraf 1,2,3,4).

Şekil 1. Araştırma Alanlarının Konum Haritası

Ziyaret Tepe'deki ormanlık alanın en yüksek tepesinde bulunan evliyanın türbesine yağmur duasına çıkılır, köylüler köye dönmeden yağmur yağmaya başlar. Bu Tepedeki ormandan ağaç alınmaz, alanın başına mutlaka bir felaket gelir, evliya bu ormanı korur. Hacı Hüseyin adında bir adam buna inanmaz, ağaç kesmek ister, baltayı ağaca vururken ayağına vurur ve sakat kalır¹² şeklinde bilgiler verilmektedir. Aynı çalışmada Karacaoğlan'ın Elif'i ararken Çamlık Tepe'ye uğradığı, her tarafın çıplak olduğunu görerek buraya bir çam fidanı diktiği, yönünü kibleye dönerek *Dilerim Tanrı'dan çamından çam türesin, bu çıplak tepe çamlık tepesi olsun. Kızları buğday benizli; ela, kömür gözlü olsun. Ben Elif'imle; Yozgat'ın bütün aşıkları da sevdikleriyle haldeş, yoldaş olsunlar* dediği ve duasının kabul olarak bugünkü çamlığın meydana geldiği mitine yer verilmektedir.¹³

Fotoğraf 1. Durali Dayılı Köyü arazisi dere yatakları kenarındaki kavak ve söğüt ağaçları hariç, tamamen ağaçtan yoksun bir bitki örtüsüne sahiptir.

Fotoğraf 2. Durali dayılı Köyü ziyaret tepesi doğal olarak yetişen meşe ağaçlarına sahip tek konumdur.

Fotoğraf 3. Ziyaret Tepedeki meşeler 30-35 m.ye kadar boylanabilmiş gövde çevresi 3-4 m.yi bulmuş anıt ağaç görünümündedir. Meşeler palamut meşesi olup, çok yoğun meyve vermektedir.

Fotoğraf 4. Ziyaret Tepe tel örgüyle korumaya alınmış olup, ağaçlandırma başlatılmıştır.

Ancak yine de meşe mesceresinde fazla bir yoğunlaşma görülmemekte, daha çok kuru alanı yaşlı ağaçlardan oluşmaktadır. Bölge sakinleri yörede eskiden görülen delice ve kızlar kuşu gibi türlerin görülmediğini belirtmektedir.

Halilfakılı Köyü arazisinde de aynı meşelerden oluşan daha küçük bir koruluk bulunmakta olup burada da Pir Dede Ziyareti aynı özellikleriyle kabul edilmiştir. Kuru yaklaşık, 15 da örtülü alanda bölgede pelit adı verilen 200 kadar yüce meşelerden oluşmaktadır.

Duralıdayılı ve Halilfakılı köyündeki ziyaretlerle ilgili yaygın kanaat ve inanış şu şekildedir: Bu koruluktan toplum yararına olmak üzere okula, camiye, köprüye yapacak ve yakacak alındığı zaman ziyaret izin vermekte, yerdeki kuru dal ve meyveleri toplandığı zaman müsaade etmektedir. Bunun dışındaki amaçlarla her türlü odun, kereste, dal ve diğer ürünler alındığı, kesildiği, kaçırıldığı zaman çeşitli felaketlere yol açan olayların yaşanılacağına ve zarar görüleceğine inanılmaktadır. Bu köydeki Ziyaret tepesinde mezarlıklar meçhul olup birkaç kişiye aittir ve zamanı bilinmemektedir. Ancak köy mezarlığı içerisinde Durali Baba'ya ait bir mezar ve mezarın başında meşe olduğu düşünülen kurumuş bir ağaç kütüğü bulunmaktadır (Fotoğraf 5). Ziyaret Tepedeki mezarlar kaybolmuş sadece taşlarla sınırları belli edilmiş çok sayıda mezarın olduğu bir alandır. Mezarlıktan en ufak bir taş alınmadığı gibi çevreden toplanan taşlar da mezarların çevresine yığılmaktadır. Mezarlar muhtemelen Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesi sırasında yaralılık göstermiş şehit Derviş Gazi ve alperenlere aittir. Bu anlamda yaşanmış birkaç örnek olay şu şekillerde gerçekleşmiştir: Köy sakinlerinden Gazi

Karakuş adlı şahıs meşe dayanıklı olduğu için kağrı mazısı yapmak amacıyla bir pelit ağacına baltayı vuracağı sırada birden kepenekli bir çoban koyun sürüsüyle peyda olmuş, sürüye çoban nidaları söyleyerek şahsın yanından geçmiştir. Çobanın geçip gittiğini düşünen şahıs tekrar niyetlenmiş, aynı çoban aynı yerden tekrar görünerek bir şey demeden aynı şekilde geçmiştir. Üçüncü kez aynı girişim de aynı şekilde beklenmedik kişilerden (bekçi, çoban) gelen seslerle engellenmiştir. Adam bunun bir ilahi uyarı olduğunu, çobanın ve sürünün gerçek olmayıp, ziyaretin bir işi olduğu kanaatine varmıştır. Bunun sonunda bu şahıs utancından veya görüldü endişesiyle, büyük bir ihtimalle de inanışın işareti olarak buradan odun kesmekten vazgeçmiş ve bunu çevresine anlatmıştır. Bu efsane Sorgun çevresinde köyden köye anlatılarak yayılmıştır.

Fotoğraf 5. Ziyaret tepedeki Yatıra ait meçhul mezarlar ve köy içerisinde Durali Baba'nın mezarı ve yanı başındaki ağaç kütüğü ile bu ağaçtan kopan küçük bir parça bile alınmamıştır.

Aynı olaya benzer daha somut bir örnek olarak yörede bu korudan genç meşeleri kesip çalarak ve kağrı mazısı yaparak geçimini sağlayan komşu İncesu Köyü'nden İncesulu Osman adlı birisinin aynı mevkide trafik kazası geçirerek ölmesi de yatırla ilişkilendirilmektedir.

Benzer şekilde buradan odun, kereste alarak ev ve eklenti yapanların, evi, ahır veya samanlığının yanmış olduğu, yakacak odun getirerek pekmez kaynatan bir kadının çocuğunun pekmez kazanına düşüp yandığı, tandırda kullananın tandıra düştüğü gibi günlük yaşamda da olası kazalar ile ziyaret arasında bir ilgi kurulmuştur. Bunlar olmadığı hallerde de aile içi huzursuzlukların, ekonomik sıkıntıların nedeni olarak da buradan odun getirilmesi olduğuna inanılmaktadır.

Böyle olmakla beraber çağdaş çevreci anlayışa göre de mümkün olacak yararlanma şekillerinin bu korulukta yüzlerce yıldan beri sürdürüldüğü de bir gerçektir. Şöyle ki, köy sakinleri ve çevre köylerde

yaşayanlar, bu yüce ağaçların sonbaharda yörede gazel denilen dökülen yapraklarını ve palamutları meyve tohumlarını toplamaktadır. Yörede ağaç altındaki dökülmüş yaprakları süpürerek çuvallara doldurulması şeklindeki bu işe gazel toplamak denmektedir. Sonbahar mevsimindeki önemli kış hazırlıklarından biridir. Gazel tandırlarda ve saman soba ve kuzine sabaların proto tipi olan pekçe denilen el yapımı tuğlalardan oluşan ocaklarda yakacak olarak kullanılır. Palamut tohumları ise bahsedilen sobalarda ve kuzinelerde közlenerek adeta kestane tadında ve iştahında çerez olarak tüketilmektedir.

Dolayısıyla günümüz ekolojik yaklaşımın temel felsefesi edilmeye çalışılan sürdürülebilirlik ve doğal zenginliklerimizin bize sunulan bir hediyeden ziyade geleceğe ulaştırılması gereken emanet olduğu gerçeği hiçbir çevre bilgisi ve eğitimi verilmemiş kişilerce benimsenmiş ve yüzyıllardır uygulanmıştır.

Sonuç olarak bu saydığımız örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Tarlasına tohum ekerken de börtü böceğin payını fazladan serpen Anadolu köylüsü, şiddetli kış koşullarında dağlara, taşlara, kurtlara ve kuşlara yardım dileyen dualar okuyan Anadolu insanı yardımsever, hayırsever, vatansever, misafirperver gibi üstün sıfatlarının arasına çoktan doğasever özelliğini de katmıştır. Bunu binlerce yıldır, Orta Asya'dan taşıdığı kültür motifleriyle ve Anadolu'yu yurt eden fetih kahramanlarının, baba, gazi, derviş, sofı, pır, fakı, fakih gibi isim ekleriyle söylenen, sonu yadır, tekke, ziyaret, sofı, nebi gibi isimlerle biten mevki ve yer adları sayesinde kazanmış ve doğasını korumasını başarmıştır. Yuva bozanın yuvası bozulur, bana değmeyen yılan bin yaşasın, garip kuşun yuvasını Allah yapar, yaş kesen baş keser, karıncayı incitmez gibi yüzlerce atasözleri ve ifadeler de doğal hayatın değeri ve korunmasına açık olarak işaret etmektedir.

Bolat Gazi Türbesi

Tokat ili Niksar İlçesi Ormancık(eski adı Şadoğlu) Köyü'nün Güneyinde Sakarat Dağlarının kuzeyinde, Dönekse dağı eteklerinde bulunmaktadır. Köy mezarlığının yakınında bulunan türbe son zamanda koruma alanı haline getirilmiş önemli ziyaret yeri ve yöre sakinleri tarafından kutsal sayılan mekânlardan biridir. Burada bulunan mezarların büyük bir bölümü aynı güne tarihlidir. Bölgede yaşanan depremlerde ölen her yaşta insan aynı mezarlarda gömülüdür(Fotoğraf 6, 7,8).

Türbe Niksar ilçesinin Şadoğlu(Ormancık) Köyü'nün yeni ve eski mezarlığı içerisinde doğal yapı korunarak oluşturulmuş kutsanan bir

mekândır. Samsun-Erzurum(D 100) karayolunun güneyinde Niksar İlçe Merkezine 8 km uzaklıkta bulunmaktadır. Türbenin bulunduğu yörenin geçmişi mezar taşlarından anlaşıldığına göre 1600-1700 yıllarına kadar tarihlendirilmektedir.

Fotoğraf 6. Bolat Gazi türbesi binası Ali Tarakçı tarafından 1982 yılında yaptırılmıştır. Türbe içerisinde Bolat Gazi'nin mezarı özenle korunmaktadır.

Fotoğraf 7. Türbe Ormancık(Şadoğlu) Köyü mezarlığı ile iç içedir. 1939 Erzincan Depreminde bölgede de ağır hasar olmuştur. Pek çok mezar bu tarihe aittir.

Fotoğraf 8. Bolat Gazi türbesi çevresinde korunmuş delice(pistacia terebinthus) ağaçları vardır.

Bölgede Ravak Baba(Erbaa-Çevresu Köyü), Keçeci Baba (Erbaa-Keçeci Köyü), Melikgazi ve Hüseyin Gazi türbeleriyle misyonları ve menşeleri bir ve çağdaş oldukları sanılmaktadır. Bu türbe ve buradaki ağaçlarla ilgili de bazı rivayetler vardır.

Bolat Baba Türbesi Ormancık(Şadoğlu) Köyü sakinlerince kutsal alan olarak nitelendirilmekte, adak kurbanlarını burada keserek köylülere dağıtmaktadırlar. Bu alan kutsal mekân olarak değerlendirildiği gibi mesire yeri olarak da değerlendirilir. Rum mezarlığı ile içiçe yeni mezarlık yapılmıştır. Mezarlık köyün geçmişten beri üç etnik grubu temsil etmektedir.

Hüseyin Gazi, Melik Gazi ve Bolat Baba'nın Keçeci Baba'nın oğulları, Aziz baba'nın yeğenleri olduğuna inanılmaktadır. Mezarlık içerisindeki bir kökten sürgün veren beş ağacın Hubuyar Sultan, Kul Yusuf Baba ve 1600-1700 yıllarında akrabalarını temsil ettiğine inanılmaktadır.

Adak kurbanlarının pişirilip halka dağıtılmasının dışında bölgeden yakacak odun alınamaz. Çocuğu olmayan veya ölenler çocuklarının yaşaması için bu türbeye gelmekte ve adak adamaktadırlar. Doğan çocuğa Duran adı verilmektedir. Yörede Duran isminin fazlalığı bu nedenledir.

Yörede davun denilen 50 kadar nadir ağaç var. Ağaçların korunmasıyla ilgili birçok yaşanmış olaya dayanarak bazı inanışlar geliştirilmiştir.

•Ağaç dallarından keserek odun götüren birisinin rüyasına Bolat Baba girmiş; Götürdüğün ağaçları geri getirmesini söylemiş, şahıs bunun üzerine odunları geri getirerek bırakmıştır.

•Aynı mevkide kanal açılması sırasında greyder operatörü ağaçlardan birini sökmeye çalışırken kaza yapmıştır.

•Yatıra inanmayıp, bu geleneği küçümseyen birinin felç olduğu ve dilinin tutulduğu görülmüştür.

•Yatırın halılarını çalan bir kişinin Kelkit Çayını geçerken boğularak ölmesi gibi olaylar yatır inancının yaygınlaşmasının başlıca kaynaklarıdır.

Türbenin bugünkü binasının Ali Tarakçı adlı köy sakinin 8 dönümlük arazisini satarak inşa ettirdiği bilgisine ulaşılmıştır. Yörede Ağustos ayı başında her yıl Bolat Gazi Kültür Festivali düzenlenmekte ve yoğun ilgi görmektedir.

Adak ve Dilek Ağacı Örnekleri

Ülkemizin her bölge, yöre hatta en küçük köy yerleşmelerinde bile binlerce dilek ve adak ağacı örnekleri bulmak mümkündür. Bunların pek

çoğu yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. Türk inanç sisteminde; yaratıcı esirgeyici, eşsiz ve tek Tanrı'ya hastalıklardan belalardan kurtulmak ve şükran duygularını ifade etmek için adaklar adamak, kurbanlar sunmak yaygın bir uygulamadır (Fotoğraf 9,10). Giden tanrı kutunu geri getirmek için tanrıyı sembolize eden kutsal ağaçların altında törenler yapılmakta, bezler bağlanarak kutsal ağaç vasıtasıyla Tanrıya niyazlarda bulunmaktadır. Ağaç bu dünya ile öteki dünyanın, yeraltıyla yeryüzünün ve gökyüzünün, insanla Tanrı'nın irtibatını sağlayan bir varlıktır. İnanca göre, kökleri yer altındaki cehenneme, dalları gökyüzündeki cennete ulaşmaktadır. Cennette yani ışık âleminde tanrı bulunmaktadır. Tanrı'dan bir şey dileyen, başındaki bir hastalıktan, bir felaketten, beladan kurtulmak isteyen kişiöğlü, Tanrı mekânına ulaştığına inandığı ağacı bir vasıta olarak kullanır. Ağaç vasıtasıyla kişiöğlunun hastalığını, sıkıntısını öğrenen tanrı, yine ağaç vasıtasıyla onlara yardım etmektedir¹⁴.

Serçoban türbesi İbrahim Tebrizi Bahaaddin(Mevlana Ebu İshak Serçoban) dini ve edebi bilimleri peygamber efendimizin mübarek soyundan gelen Şeyh Taceddin Ebu Hamid Abdurrahman Et-Tebrizi'den öğrenip, seyahati tercih ederek Amasya'ya gelmiş ve buraya yerleşmiştir. Burada ilim ve eğitim vermiş, devlet erkânı ve halk tarafından takdir ve saygı görmüştür. Anadolu Nazırı sıfatını almış Anadolu'da ikamet ederken Moğol Zulmü'ne uğrayıp Amasya Karasenir Köyü civarına yerleşerek burada çobanlık yapmıştır. Çobanlıkta gösterdiği yetenek nedeniyle de Serçoban Dede olarak ün salmıştır. Serçoban ziyareti ve çevresindeki ağaçlar bölge sakinleri tarafından kutsanmakta ve adaklar adanmakta, ağaç dallarına bağlanan çaput ve bez parçalarıyla dilekler dilenmektedir.

Fotoğraf 9. Anadolu'nun her yöresinde adak ağaçları yerel nüfustan yoğun ilgi görmektedir.

Fotoğraf 10. Serçoban Türbesi Amasya

Sivas Soğuk Çermik tepedeki Ahmed-i Turan mezarı ve İzmir ili Ödemiş ilçesi Birgi mevkiinde adak adanan zeytin ağacı da bunlara en güzel örnekleri oluşturur (Fotoğraf 11,12).

Bu konuda güncel ve çarpıcı bir örnek de Samsun ili Ladik ilçesi Ladik Gölü kenarında bulunan Balat Köyü'nün güneyinde bulunan yerleşmeyle içiçe bir konumda bulunan Araplar Evliyasıdır. Buradaki ağaçların evliya tarafından korunduğu inancı yaygın olduğu için buradaki ağaçların hiç kesilmediği oldukça yaşlı ağaçlara yer verdiği, yerlere yıkılan ağaç ve dallarının gri balıkçılarca korunak ve yuvalama yeri olarak seçildiği dikkati çekmektedir. Önceden göçmen olan bu kuşaların 100 yılı aşkın bir süredir inanışlarla korunan alanda yerleşik hayat geçtikleri gözlenmiştir. Bu nedeni maneviyatla korunan bu alandan ağaç kesilmemesi, yatır ve çevresinde avlanılmamasıdır.

Sonuç olarak Anadolu'da kökleri Türklerin eski inanışlarına da dayanan ağaçların kutsanması, ağaçlar aracılığı ile tanrı katına ulaşma inancı bilinçli ya da alışılmış şekliyle yaşatılmaktadır. Buna İslam dininin doğayı korumacı, çevrenin temiz tutulması, canlı cansız varlıkların gerekliliğine ve zarar verilmemesine yönelik emir ve yasakları da eklenince kültürel etkilerle kendiliğinden oluşan bir doğa korunması sağlanmıştır. Bu anlamda kutsal sayılan mekânlardaki, mezarlardaki, türbe, tekke, yatır, ziyaretlerdeki ulu ağaçlar, hatta çağdaş mezarlıklarda ağaç yetiştirme çabaları ortadadır. Aynı şekilde adak ve dilek ağaçları ülkemizin her tarafında kutsandıkları için belki tahrip edilen ormanları, sökülerek tarım arazisine dönüştürülen çalılık ve makilik alanların son üyeleri ve temsilcileri olarak yüzlerce yıldır varlıklarını korumaktadır. Farkında olmadan belki son örnek tür olarak botanik ve floristik anlamda biyolojik zenginliğimiz arasında tür sayımıza eklenebilen nadir örnekler olma özelliğini sürdürmektedir.

Fotoğraf 11. Sivas Soğuk çermik yakınındaki Ahmed-i Turan mezarı, ön tarafta kuşburnu çalısı dallarına bağlanmış adak bezler. Düğün ve sünnet konvoyları bu ziyareti gezdirilerek adak adanır ve dilek tutulur.

Fotoğraf 12. İzmir ili Ödemiş ilçesi Birgi mevkiinde adak adanan zeytin ağacı. Yatır ve mezarlarının olduğu bölgede her türlü isteği (bebek, araba ve sevgili) figüre eden taşlar bırakılmaktadır. Örneğin bebek isteyenler bebek bağlıyor.

Bu anlamda Yozgat ili Sorgun ilçesinde Duralidayılı ve Halilfakılı Köyü arazilerindeki Durali Baba ve Pir Dede Ziyareti meşelikleri ve Tokat ili, Niksar ilçesi Ormancık Köyü arazisindeki Bolat Gazi türbesi menengiç ağaçları en dikkat çekici örneklerdir. Ayrıca ülkemizin her köyü, kasabası ve şehir yerleşmelerinde binlerce hatta milyonlarca

örneklerine rastlanılacak adak ağaçları da türleri, flora içinde yaygın olup olmayışları, inanç temeli, kültürel ve ekolojik açılardan araştırmalara konu oluşturacak değere sahiptir.

Katkı Belirleme

Konu tasarımı ve düzeltmeleri ile ilgili olarak Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e, Bolat Gazi türbesi fotoğraflarının çekimi için Doç. Dr. Eren YÜRÜDÜR'e, metinle ilgili denetimlerinden dolayı Yrd. Doç.Dr. Halil HADİMLİ'ye; Duralidayılı Köyü muhtarı ve sakinleri ile Nixsar İlçesi Ormancık Köyü sakinlerinden Sırrı TİLBE ve ailesine ev sahiplikleri ve yardımları için teşekkür ederiz.

Kaynakça

- ¹ KAYA, D., 2002, Halkbilim Araştırmaları, Kitabevi, s.211-213, İstanbul.
- ² ERİNÇ, S, 1973, "Türkiye, İnsan ve Ortam" İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Cil 10, sayı 18-19, İstanbul, s.1-34 (BABİNGER, F.:Anadolu'da İslamiyet, Darülfünun edebiyat Fakültesi Mecmuası, no. 3 1922, s. 217-18. TANYU, H.: Ankara ve çevresinde adak ve adak yerleri. Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, 1967. ye atfen).
- ³ ERGUN, P., 2004, Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.336-337.
- ⁴ ABDULKERİMOĞLU, A., 1987, Kastamonu'da Dini-Manevi Halk İnançları III. Milletlerarası Folklor Kongresi Bildirileri, IV.Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm bakanlığı, Milli Folklor araştırma dairesi yayınları, No 86, Seminer Kongre Bildirileri dizisi; 23, s.1-18, Ankara.
- ⁵ KÜÇÜK; A., 1987, Erzincan ve Çevresindeki halk İnanışlarına Toplu Bakış, III. Milletlerarası Folklor Kongresi Bildirileri, IV.Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm bakanlığı, Milli Folklor araştırma dairesi yayınları, No 86, Seminer Kongre Bildirileri dizisi; 23, 241-245, Ankara.
- ⁶ BORATAV, P. N., 1973, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ⁷ ŞAR, S., 1987, İç Anadolu Bölgesi Halk İlaçları, III. Milletlerarası Folklor Kongresi Bildirileri, IV.Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor araştırma dairesi yayınları, No 86, Seminer Kongre Bildirileri dizisi; 23, 371-380.Ankara.
- ⁸ KARAY, R. H., 1993, *Yatır*, Memleket Hikayeleri(Bütün Eserleri, Günümüz Türkçesine Uyarlayan Ejder KARAY, Ankara, 1916), İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 106-114.
- ⁹ ÖZÖNDER, M.C., 1987, Türk ve Kore Halk İnançları, III. Milletlerarası Folklor Kongresi Bildirileri, IV.Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor araştırma dairesi yayınları, No 86, Seminer Kongre Bildirileri dizisi; 23, , Ankara, 291-300.

¹⁰ 1999 yılında Gürcistan gezimiz sırasında Tiflis'te şehrin en ünlü Djivarı Manastırı'nın dışındaki bir adak ağacına düğün alaylarının geldiği ve adak adayıp kurban kestikleri gözlenmiştir.

¹¹ ERGUN, P., 2004, a.g.e, Ankara, s.585.

¹² KARADAVUT, Z., 1992, Yozgat Efsaneleri, İnceleme Metin, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 272, Konya.

¹³ KARADAVUT, Z., 1992, a.g. e, 205, Konya.

¹⁴ ERGUN, P., 2004, , Ankara, s.374.